

HISTORIE A ARCHEOLOGIE

Joachim Barrande v díle sochaře Karla Lidického *Joachim Barrande in the art work of the sculptor Karel Lidický*

Petra Hollerová¹

0. Abstract

Joachim Barrande was the famous French palaeontologist who lived and worked in Bohemia in the middle of the 19th Century. He became the subject of work of art of the Czech sculptor Karel Lidický. Karel Lidický, who trained in Prof. O. Španiel's master school, during his career pursued the figural sculptures, and mainly the portrait sculpture. In 1965 he started the work on the portrait bust of Joachim Barrande for the plaque intended for the corner house at streets Vítězná and Újezd, where Barrande was living during his stay in Prague. Many studies and scale models were created in clay or gypsum in 1965 to 1968. They are placed in private collections now. The final version of the plaque comprising the bust of Barrande, stylised relief of trilobite and data of birth and death, cast from bronze, was displayed to the public in 1969.

1. Úvod

Jednou jedinkrát se protnulý životní osudy slavného francouzského přírodovědce a paleontologa Joachima Barranda a významného českého sochaře Karla Lidického, a to i přesto, že první z nich zemřel v roce 1883 a druhý se teprve v roce 1900 narodil.

Stalo se tak v roce 1965, kdy byl Karel Lidický pověřen úkolem vytvořit pamětní desku J. Barranda pro dům v Praze na Újezdě, ve kterém tento francouzský badatel dlouhou dobu pobýval.

2. Stručná biografie Karla Lidického

Karel Lidický se narodil 17. června 1900 v Hlinsku v Čechách. Jeho otec zde byl majitelem dobře prosperující kamenosochařské dílny, která se stala místem prvního setkání Karla Lidického se sochařskou prací. Poté pracuje v několika kamenických dílnách mj. v Havlíčkově Brodě, Chocní, Táboře a Praze. V roce 1922 vstupuje na kamenosochařskou školu v Hořicích, na které začínalo svá studia mnoho vynikajících českých sochařů. Díky skvělým pedagogům, jakými byli Quido Kocian nebo Václav Suchoň otevřela se Lidickému cesta k vyšším uměleckým metám, než bylo převzít otcovu kamenickou dílnu, specializovanou na náhrobky a smuteční sochy pro hřbitovy v Hlinsku a okolí.

V roce 1925 je Lidický přijat na Akademii výtvarných umění v Praze do sochařské školy prof. O. Španiela. Tvůrčí prostředí Španielova ateliéru dokázalo brzy zhodnotit Lidického výjimečný talent i předchozí kamenické zkušenosti. Sám prof. Španiel si Lidického přibírá jako svého pomocníka k několika prestižním uměleckým realizacím mj. vstupní dveře pro Svatovítskou katedrálu, socha T.G.M. pro Pardubice a Jaroměř atd. V roce 1931 končí Karel Lidický řádné studium na AVU a věnuje se samostatné sochařské práci. Až do své smrti dne 21. 5. 1976 vytvořil celou řadu portrétů a figurálních plastik, pomníků a pamětních desek významných osobností (mj. pomník Jana Husa pro pražské Karolinum a náměstí v Husinci, sousoší Vítězná rodina na Vítězné, pamětní bustu Jana Želivského pro Staroměstskou radnici, pomníky v Poděbradách a mnoho dalších). Stejně jako jeho učitel O. Španiel věnuje se i K. Lidický medailérské tvorbě. Důležitá je i Lidického role pedagoga. V letech 1945-1947 přednášel na ČVUT v Praze a v období let 1947-1967 působil na Pedagogické fakultě UK v Praze. V roce 1967 se stává profesorem na AVU v Praze, kde přebírá sochařskou školu po Vincenci Makovském.

3. Pamětní deska J. Barranda

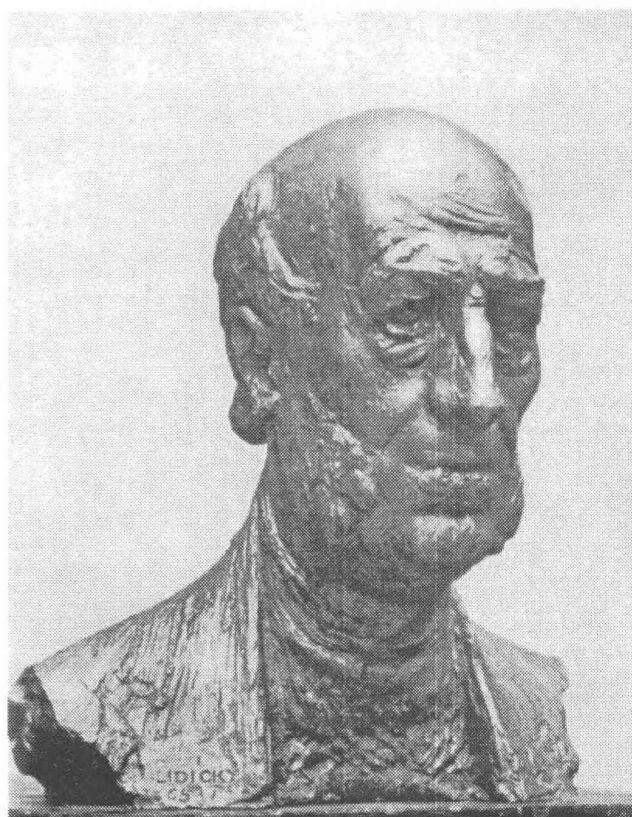
Pamětní deska Joachima Barranda je umístěna na nároží domu čp. 419 v Praze, v průsečíku ulic Vítězná a Újezd. Nejen samotná Bar-

randova portrétová busta, ale i výtvarné a architektonické řešení umístění pamětní desky na budově je dílem Karla Lidického.

Od zadání úkolu v roce 1965 do výsledné realizace a slavnostního odhalení v roce 1969 uplynula dlouhá doba naplněná hledáním ideálního tvaru a kompozice. Jak sám K. Lidický uvedl ve svých osobních poznámkách: „... V sochařství se jedná o proměnu, a proměnit sochařský materiál, ať už je to hlína, sádra, bronz či kámen v život, to není jen tak... Nestačí pracovat pouze rukama a vidět očima, ale trpělivě poznávat model a plasticky zaznamenat i to, co není vidět a i tomu dát sochařskou formu, která je jiná než skutečnost. Je to dlouhý, někdy mnoho let trvající proces...“ (rukopis z pozůstalosti K. Lidického).

Lidický byl při vytváření Barrandovy portrétové busty postaven před nelehký úkol, jak vytvořit co nejvěrnější obraz skutečné vědcovy tváře a zároveň zachytit i celou jeho osobnost a ducha v situaci, kdy měl k dispozici pouze několik fotografií a dobových portrétů J. Barranda. Bez osobního poznání povahy portrétovaného a možnosti korektur podle živého modelu, musel Lidický zvolit mnohem analytičtější přístup k tvorbě než používal při portrétování svých blízkých přátel či rodinných příslušníků.

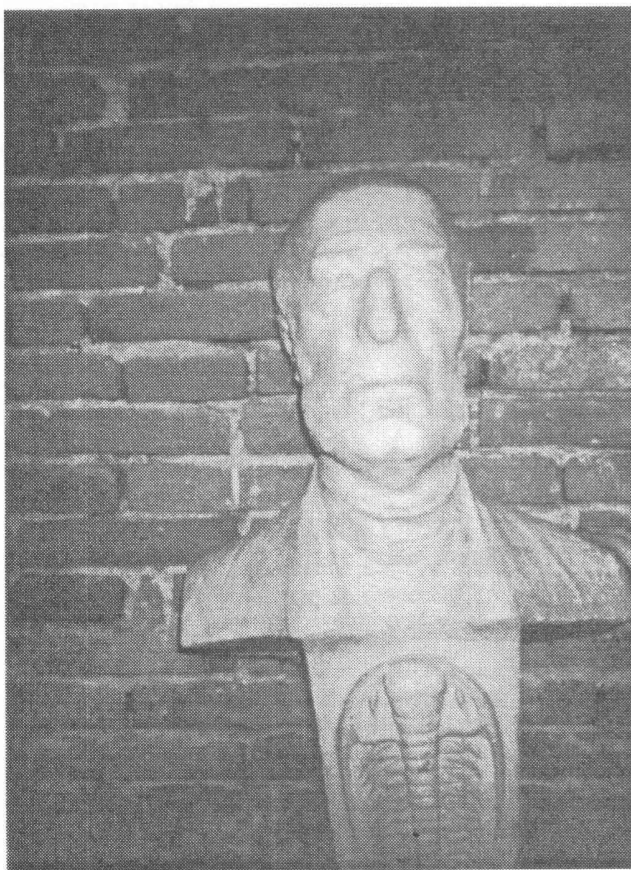
Již v roce 1965 vzniká první studie portrétní busty J. Barranda, dnes zachovaná v několika sádrových a bronzových odlitcích v soukro-

Obrázek 1 První studie busty J. Barranda z roku 1965 (foto Pavel Paul)
Figure 1 The first study of J. Barrande's bust from 1965 (photo Pavel Paul)

¹ Muzeum Českého krasu, 266 01 Beroun č.p. 88
Čes. kras (Beroun), 26 (2000), 51-53, 3 foto
ISSN 1211-1643
ISBN 80-902098-4-X

mých sbírkách (výška busty je 40 cm). Lidický modeluje ve velkých, jemných plochách. Úsměv na tváři, lehce skloněná hlava a výraz bez většího emocionálního výboje, to vše představuje Barranda jako klidného a vyrovnaného člověka (viz obr. 1).

Obrázek 2 Studie busty J. Barranda z roku 1968 (foto archiv autora)
Figure 2 Scale model of J. Barrande's bust from 1968 (archive of author)

Teprve rokem 1968 je datována další studie a s ní i nové výtvarné pojetí (viz obr. 2). Rysy Barrandova obličeje se zpřísnily, oproti první studii se hlava prudce zvedá nahoru a i samotný výraz tváře představuje člověka hrdého, energického a vědecky zaníceného.

K vlastní portrétní bustě Joachima Barranda připojuje Lidický hranolovou konzolu, oživenou reliéfem stylizovaného kambriického trilobita rodu *Paradoxides* (výška busty i s konzolí je 84 cm). Tento reliéf má nejen funkci zdobného výtvarného prvku, ale zároveň je symbolicky spojen s osobností Joachima Barranda, významného paleontologa a znalce zkamenělin. Samotná kombinace portrétní busty a basreliéfu dala Lidickému do ruky nové možnosti výtvarného řešení celé pamětní desky (viz obr. 3).

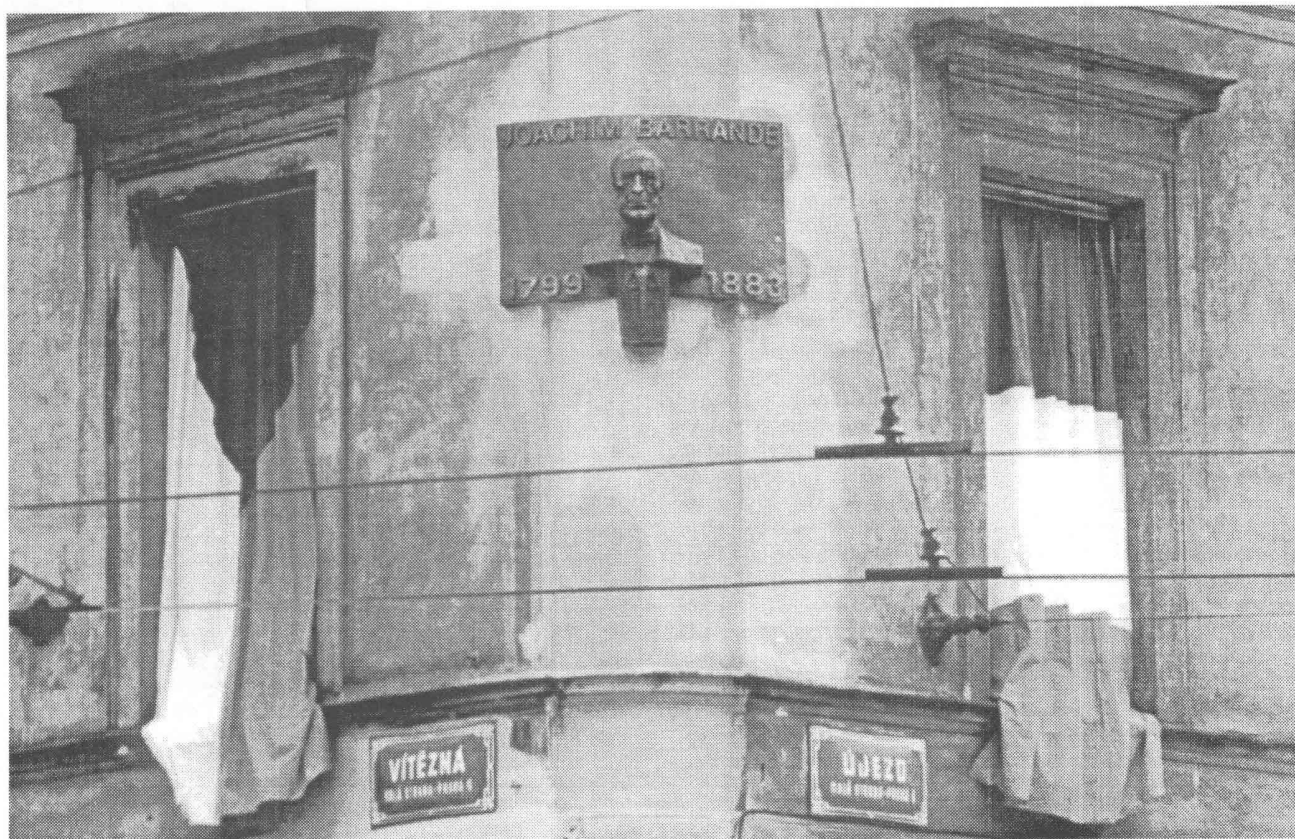
Pamětní deska má tvar obdélníku v jehož středu je umístěna portrétní busta. Konzola s reliéfem trilobita však mírně přesahuje spodní okraj základové desky, představující tak dynamizující prvek celé kompozice. Horní okraj desky vyplňuje nápis „JOACHIM BARRANDE“, spodní okraj desky je vyhrazen Barrandovu datu narození a úmrtí, 1799 a 1883. Logický rozdělovník mezi datem narození a úmrtí je v Lidického pojetí nahrazen samotnou Barrandovou bustou. Portrétní busta, konzola s reliéfem i základová deska jsou odlity z bronzu.

Pamětní deska je umístěna zhruba v polovině nároží budovy. Deska je po obou stranách lehce prohnutá tak, aby kopírovala zaoblení budovy. V umělcově pozůstalosti se dochovalo několik sádrových modelů, včetně několika studií s klasickým umístěním pamětní desky na průčelí budovy, dokazujících, že cesta k tomuto originálnímu architektonickému řešení byla velmi dlouhá.

K slavnostnímu odhalení pamětní desky Joachima Barranda došlo v roce 1969, za osobní účasti Karla Lidického.

4. Závěr

Odhalením pamětní desky se dostalo Joachimovi Barrandovi poděkování nejen za jeho přínosnou vědeckou práci, ale i za vřelý vztah, který měl k Čechům a českému národu, kterému nakonec odkázal plody svého celoživotního bádání. A i sochařský um Karla Lidického, se kterým ztvárnil portrét Joachima Barranda, přispěje ke vzpomínce na tuto významnou osobnost, která zemřela před více než sto lety, ale jejíž duchovní odkaz je živý dodnes.

Obrázek 3 Umístění pamětní desky J Barranda na nároží domu čp. 419 v Praze (foto Antonín Bláha)
Figure 3 Location of J. Barrande's plaque on the corner of house No 419 in Prague-Újezd street (photo Antonín Bláha)

Literatura:

- Hollerová P. (1997): *Pozůstalost sochaře Karla Lidického*. - MS, diplomová práce, Filosof. Fak. MU: 1-120. Brno.
 Kotalík J. (1975): *Karel Lidický, Katalog výstavy v Královském letohrádku v Praze*. - Národní galerie: 1-22. Praha.
 Lidický K. (1955): O sochařské kompozici. - *Výtvarné umění*, 5: 117 - 126. Praha.

- Lidický K. (1963): *Modelování - učebnice*. - Ústav pro dálkové studium učitelů: 1-42. Praha.
 Lidický K. (1970): Dojmy a vzpomínky. - *Výtvarné umění*, 20: 243. Praha.
 Rataj J. (1970): *Karel Lidický*. - Odeon: 1-48. Praha.
 Wenig J: Chvilé se sochařem. - *Lidová demokracie*, 16.5.1970: 13.

Účelové známky okresu Beroun

Zbyněk Likovský¹

1. Úvod

Účelové známky jsou autentickými doklady hospodářských a společenských vztahů své doby. Sloužily zpravidla jako stvrzenky či poukázky - tedy jako jednoduchý prostředek kontroly, nevyžadující další administrativní opatření. K jejich výrobě byly zpravidla užívány obecné kovy; kruhové mnohdy připomínají mince. Existují však i známky lepenkové, porcelánové, nejnověji plastové.

V Českých zemích největšího rozšíření dosáhly s nástupem průmyslové revoluce - tedy v době od poloviny minulého století, kdy rozvoj industrializace podminil přestavbu celé společnosti. Sociální a ekonomické proměny, jež byly důsledkem změn politických po roce 1948, naopak vedly k ústupu od praxe jejich užívání, takže v současnosti u nás slouží jen nepatrný zlomek někdejšího počtu. Jejich systematické studium se rozvíjí teprve v posledních letech. Celkem jich bylo v Českých zemích vydáno na 200 000 druhů - z tohoto obrovského množství jich však písemnictví zmiňuje sotva 1 % (Světla-Dubská a Z. Likovský 1995).

Starší známky se do současnosti dochovaly jen výjimečně: po skončení platnosti bývaly zpravidla jako bezcenné vyhozeny. Pátrání po těch, o jejichž existenci s jistotou víme - kupř. po kovových známkách sloužících na sklonku předmnichovské republiky pro kontrolu ostrahy objektů opevnění, jejichž linie procházela i berounským okresem (Jakub Likovský a Bauer 1998) - je velice nesnadné a zpravidla bezúspěšné.

Jak sloužily ty účelové známky jež se nám dostaly do rukou, kdy a kdo je vydal, kdo byl jejich výrobcem, kolik kusů jich bylo vyrobeno - to jsou některé z mnoha otázek, na něž jen obtížně hledáme odpovědi. V době používání bývaly něčím tak samozřejmým, že se o nich zpravidla nevedly žádné záznamy. Proto dnes, kdy většina pamětníků již nežije, jejich někdejší funkci často jen odhadujeme - zejména není-li zřejmá ani z legendy.

Uvádím zde těch několik málo účelových známek dnešního okresu Beroun, které se mi dosud podařilo zdokumentovat. Jsou v ní zahrnuty i již uveřejněné, neboť popisy jsou rozptýleny v řadě ne vždy snadno dostupných publikací. **L** označuje líc, **R** rub známek. Pořadová čísla popisů a číslování snímků navzájem korespondují.

2. Známky mlýnů a pekárny

Známky vydávané pekárny i mlýny byly povětšinou poukázkami na chléb - zjednodušovaly vyúčtování od zákazníků přijaté mouky či obilí a pečného, případně sloužily jako stvrzenky předplatného. Pro mlýny bylo pecnářství, tj. pečení chleba, jedním z prostředků jak udržet mlýn v činnosti; také umožňovalo překlenout období, kdy pro mlýn nebylo dost práce. Přesto každoročně zanikaly stovky drobných mlýnů, které se nedokázaly ubránit konkurenci mlýnů velkokapacitních a dovozu laciné mouky z Uher (Světla-Dubská a Z. Likovský 1994).

Bohumír Páv (mlýn, Beroun)

1. **L**: opis BOH. PÁV MLÝN BEROUN, uprostřed hodnotová číslice 2
R: hladký, zvýšený okraj
 Mosaz; kruh Ø 25,0 mm; 4,7 g
 Uveřejněna (Světla-Dubská a Z. Likovský 1988)

2. **L**: opis BOH. PÁV MLÝN BEROUN, uprostřed hodnotová číslice 3

R: jako u známky č. 1 (nezobrazen)
 Mosaz; kruh Ø 25,0 mm; 4,6 g
 Uveřejněna (Světla-Dubská a Z. Likovský 1988)

Jan Pravda (pekárna, Broumy)

3. **L**: čtyřřádkový nápis JAN PRAVDA PEKAŘ BROUMY
R: nápis 1 kg
 Zinek; kruh Ø 25,0 mm; 4,2 g
 Uveřejněna (Světla-Dubská a Z. Likovský 1989; Urminský 1990).

Jindřich Průša (pekárna, Nižbor)

4. **L**: v písmenu **P** text NIŽBORSKÝ CHLÉB
R: pod nižborským zámekem nápis 2 kg
 Hliník; kruh Ø 25,5 mm; 1,4 g
 Uveřejněna (Dubská a Z. Likovský 1988).

5. **L** i **R**: jako u známky č. 4 (nezobrazeny)
 Mosaz; kruh Ø 25,5 mm; 4,8 g
 Uveřejněna (Dubská a Z. Likovský 1988).

M. J. Zajíček (mlýn, Beroun)

6. **L**: dole ve fragmentu mlýnského kola dvouřádkový nápis **zajíčkův mlýn**, nad ním visle **beroun** a monogram **MJZ**
R: nápis Kg 3
 Mosaz; kruh Ø 23,0 mm; 5,5 g

MLÝN (Zadní Třebáň)

7. **L**: opis a dvouřádkový nápis MLÝN ZADNÍ TŘEBÁŇ ČP. 208
R: nápis 2 kg
 Zinek; kruh Ø 25,0 mm; 5,3 g
 Uveřejněna (Světla-Dubská a Z. Likovský 1990).
 8. **L**: jako u známky č. 7 (nezobrazen)
R: nápis 3 kg
 Zinek; kruh Ø 25,0 mm; 5,1 g
 Uveřejněna (Světla-Dubská a Z. Likovský 1990).

3. Známky pivovarů

Naprostá většina pivovarských známek byla poukázkami na tzv. domácí pivo, tj. pivo, které mohli zaměstnanci v pivovaru vypít - muži zpravidla 3 litry, ženy a mladiství 1 litr piva denně. Až do počátku dvacátých let našeho století bylo poskytováno bezplatně a jeho vynesení z pivovaru bylo přísně stíháno; teprve po zakotvení nároku na ně v kolektivních smlouvách stalo se pivem deputátním (Z. Likovský 1991). Pokud jde o historii pivovarů, ze kterých níže uvedené známky pocházejí, odkazují na příslušné písemnictví (Z. Likovský 1996-1997, 1997-1998).

František Čáp (1897-1919 nájemce pivovaru v Točnicku).

9. **L**: opis a nápis PIVOVAR TOČNÍK
R: nápis 1 L
 Mosaz; kruh Ø 22,5 mm; 3,1 g
 Uveřejněna (Dubský 1986; Z. Likovský 1990).

Josef Šebestian rytíř Daubek (1882-1922 majitel pivovaru v Litni).

10. **L**: nápis J. S. DAUBEK
R: obloukový řádek a nápis PIVOVAR LITEN
 Mosaz; kruh Ø 25,5 mm; 4,3 g
 Uveřejněna (Z. Likovský 1990).

¹ Vinohradská 40, 120 00 Praha 2 - Vinohrady

Tato práce by nemohla být sepsána bez laskavého zpřístupnění tohoto pozoruhodného materiálu a bez další pomoci. Mé poděkování náleží paní dr. Ivě Světlé-Dubské z Prahy a pánům ing. Jiřímu Daňkovi z Prahy, dr. Václavu Hruškovi z Příbrami, Jaroslavu Podivínovi, Pavlu Práglovi a dr. Radomíru Štembergovi z Prahy i ing. Věroslavu Vilišovi z Tlumačova.

Čes. kras (Beroun), 26 (2000), 53-56, 4 tab. foto

ISSN 1211-1643

ISBN 80-902098-4-X